

בעניין אסור להשתמש לאורה

ר' שלמה צוקר

1. הנוסח הנפוץ של 'הנרות הללו' (אשכנז)

הנרות הללו אנו מדליקין,
על הנסים ועל הנפלאות
(ועל התשועות ועל המלחמות),
שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה,
על ידי פהגיד הקדושים.

וכל שמונת ימי חגכה,
הנרות הללו קדש הן,
ואין לנו רשות להשתמש בהן,
אלא לראותן בלבד,
כדי להודות ולהלל לשמך הגדול,
על נסיד ועל נפלאותיך ועל ישועתך:

2. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד א עמוד ב

אמר רב הונא: פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת - אין מדליקין בהן בחנוכה, בין בשבת בין בחול. אמר רבא: מאי טעמא דרב הונא - קסבר: כבתה זקוק לה, ומותר להשתמש לאורה. ורב חסדא אמר: מדליקין בהן בחול, אבל לא בשבת, קסבר: כבתה אין זקוק לה, ומותר להשתמש לאורה. אמר רבי זירא אמר רב מתנה, ואמרי לה אמר רבי זירא אמר רב: פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת - מדליקין בהן בחנוכה, בין בחול בין בשבת. אמר רבי ירמיה: מאי טעמא דרב - קסבר: כבתה אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה. אמרו רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי ירמיה - ולא קיבלה. כי אתא רבין, אמרו רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי יוחנן - וקיבלה. אמר: אי זכאי גמירתיה לשמעתי מעיקרא. - והא גמרה! - נפקא מינה לגירסא דינקותא. וכבתה אין זקוק לה?

3. רש"י מסכת שבת דף כא עמוד א

כבתה - נר חנוכה.
זקוק לה - לתקנה, הלכך: צריך לכתחלה לעשות יפה, דילמא פשע ולא מתקן לה.
ומותר להשתמש לאורה - הלכך בשבת אסור, שמא יטה לצורך תשמיש.
רש"י מסכת שבת דף כא עמוד ב
אין זקוק לה - הלכך בחול שרי.
ואסור להשתמש לאורה - שיהא ניכר שהוא נר מצוה, וליכא למיחש להטייה.
ולא קבלה - שלא חשבו לסמוך על דבריו.
אי זכאי - אילו הייתי זוכה ללומדה הייתי גורסה כששמעתי ראשון.
גירסא דינקותא - מתקיים יותר משל זקנה.

4. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כב עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב אסי (אמר רב): אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה. כי אמריתיה קמיה דשמואל, אמר לי: וכי נר קדושה יש בה! מתקיף לה רב יוסף: וכי דם קדושה יש בו? דתניא: ושפך וכסה - במה ששפך יכסה, שלא יכסנו ברגל, שלא יהו מצות בזויות עליו. הכא נמי - שלא יהו מצות בזויות עליו. בעו מיניה מרבי יהושע בן לוי: מהו להסתפק מנויי סוכה כל שבעה? אמר להו: הרי אמרו, אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה. אמר רב יוסף: מריה דאברהם! תלי תניא בדלא תניא. סוכה - תניא, חנוכה - לא תניא. דתניא: סככה כהלכתה, ועיטרה בקרמים ובסדינין המצויירין, ותלה בה אגוזים אפרסקין שקדים ורמונים ופרכילי ענבים, ועטרות של שבלים, יינות (של) שמנים וסלתות - אסור להסתפק מהן עד מוצאי יום טוב האחרון של חג, ואם התנה עליה - הכל לפי תנאו. אלא אמר רב יוסף: אבוהון דכולהו דם.

5. רש"י מסכת שבת דף כב עמוד א

להרצות - למנות.
במה ששפך - בידו ששפך בה, ולא ברגלו.
נויי סוכה - פירות שתולין בה לנוי.
מריה דאברהם - לשון תמיה הוא.

תלי - סוכה דתניא בברייתא בהדיא, כדמפרש ואזיל.
בדלא תניא - בנר חנוכה, דמימרא דרב אסי הוא, ואינו ברייתא.
ועטרה בקרמים - פארה ביריעות של צבעים, שקורין אובריי"ץ + והוא בד מצויר בכמה גוונים.
התנה עליהן - במסכת ביצה (ל, ב) אוקימנא באומר איני בודל מהן כל בין השמשות של קידוש יום טוב ראשון
- דלא חל עלייהו קדושה כלל, אבל תנאי אחר - אינו מועיל.
אבוהון דכולהו - שילמדו כולן ממנו.
דם - כיסוי הדם, דנפקא לן מקרא ושפך וכסה, ומפרש בה טעמא: שלא יהיו מצות בזויות עליו.

6. המאור הקטן מסכת שבת דף ט עמוד א

למ"ד אסור להשתמש לאורה של נר חנוכה כל תשמיש במשמע אפי' תשמיש דמצוה ותשמיש קדושה משום
דקסבר כיון שהם זכר לנרות ולשמן של היכל אסורות הן בהנאה כל עיקר אפילו לקרוא בספר ואפי' לסעודת
שבת ולסעודת מצוה ולמ"ד אסור להרצות מעות כנגד נר של חנוכה דוקא הרצאת מעות וכיוצא בה שהיא
תשמיש רשות ושל חול וכדקא פירש טעמיה משום בזוי מצוה אבל תשמיש מצוה ותשמיש קדושה מותר
להשתמש לאורה ושמואל דמתמה עלה וכי נר קדושה יש בו לא ס"ל דאית ביה סרך קדושה ולא משום איסור
הנאה במשתמש לאורה ולא הוה כה"ג בזוי מצוה לדעתיה ולא מדמי ליה לכסוי הדם ברגל כדמדמי ליה רב
יוסף עד דמשתמש בגופו של נר כמו שמכסה דם ברגל ומנא לן דאית ליה לשמואל הכי מדאיפליגו רב ושמואל
במדליקין מנר לנר דאלמא לא שרי שמואל אלא מנר לנר ומדמותיב רב אויא ממעשר שני שמעת מיניה דלא
שרי שמואל להשתמש בגוף הנר בדבר הרשות ומסקנא דשמעתא דחיישינן בנ"ח לבזוי מצוה אפילו להשתמש
לאורה לדבר הרשות כגון הרצאת מעות אבל קדושה אין בה ומותר להשתמש לאורה תשמיש של מצוה ולעולם
צריך שתהא נר אחרת עמו בבית קבוע לכל תשמישיו כדבא דאמר רבא וצריך נר אחרת להשתמש לאורה
ואפי' מאן דאמר מותר להשתמש לאורה כל תשמיש שבעולם בהא דרבא מודה שצריך נר אחרת שלא יהא
הרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה.

7. מלחמת ה' מסכת שבת דף ט עמוד א

ועוד למאן דאמר אסור להשתמש לאור של נר חנוכה כל תשמיש במשמע אפילו תשמיש דמצוה וכו' ולמאן
דאמר אסור להרצות מעות כנגד נר של חנוכה דוקא הרצאת מעות וכיוצא בה שהיא תשמיש רשות וכו' עד
ומסקנא דשמעתא דחיישינן בנר חנוכה לבזוי מצוה אפילו להשתמש לאורה לדבר הרשות כגון הרצאת מעות
אבל קדושה אין בה ומותר להשתמש לאורה תשמיש של מצוה:
אמר הכותב זה הפי' בא במחלת על דברי רבינו הגדול ז"ל ולפיכך ניתן להצילו שהוא פסק כדברי שניהם
ואמת הדבר שעיקר פירוש השמועה פשוט הוא דכי אמר רב אסי אסור להרצות מעות רבותא קמ"ל שאפילו
הרצאת מעות שאינו אלא עיון הקל אסור כל שכן תשמיש אחר בין של מצוה בין של קדושה ואפילו שמואל
נמי בשאר תשמישין מודה דאסור משום דהרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה ואף על פי שיש לו נר אחר פעמים
אדם מדליק כמה נרות בביתו ולא חלק אלא על הרצאת המעות מפני שאינו תשמיש אלא הנאה בעלמא
ומשום הכי אמר וכי נר קדושה יש בו וכי מצות דבר שבקדושה הם כגון תפילין וספר תורה ותשמישיהן שהן
אסורין בהנאת תשמישין דחול ולפום הכי אמר ליה רב יוסף וכי דם קדושה יש בו שלא ינהוג בו כמו שירצה
והלא תשמישי מצוה נזרקין הן אלא אף על פי שזרקין לאחר מצותן בשעת מצותן נוהגין בהן קדושה שלא יהו
מצות בזויות עליו הכא נמי נוהגין בהם כדברים שבקדושה ואסורים בתשמישי חול בשעת מצותן ולא משום
דדמי בזיון לבזיון אתי לה רב יוסף וזה פירוש השטה באמת וברור וכן הא דמדמי רבי יהושע בן לוי נויי סוכה
לנר חנוכה ה"נ קאמר דקסבר דמשום דחל שם שמים על הנר הוא ואתמה רב יוסף דאפילו לדבריו תלי תניא
בדלא תניא הוא אלא משום בזוי מצוה הוא שנאסרו בשעת מצותן וכיון שנאסרו אף זה שבא לסלקן מן
המצוה ולהסתפק מהן אסור דהא איתקצי לה: מכללא דשמעתא כולה שמעינן דנר חנוכה בכולהו שמושינן
אסור כעין דבר שיש בו קדושה והרצאת מעות וכל שכן שאר תשמיש קאמרינן וראיה לדבר דאמרינן בפרק
כירה דטעמא דעטורי סוכה משום דהוקצה למצותו אפילו רבי שמעון מודה וכן אתה דן מעתה לנר חנוכה
כלומר דכיון דאסור משום בזוי מצוה הקצהו מדעתו לגמרי ונאסר בכל תשמישין שבעולם שהרי הוקצה למצוה
דומיא דעטורי סוכה ודומיא דהדס של מצוה שאסור להריח בו כלל ואפילו אם היה הפירוש שפירש בעל
המאור ז"ל נכון על כרחו הלכה אסור להשתמש לאורה דקי"ל כרבי זירא אמר רב מתנא אמר רב שמדליקין בכל
פתילות ושמינים בין בחול בין בשבת וטעמא משום דאסור להשתמש לאורה ור' ירמיה ור' יוחנן הכי ס"ל
ואפילו פליג רב אסי כרב ור' יוחנן ק"ל דתלמיד הוה לגבייהו ואין הלכה כתלמיד במקום הרב ואביי דהוה בתרא
קבלה ואמר דלא זכה בדלא גמרה מעיקרא כדי שלא תשתכח ממנו מרוב חביבות שהיתה חביבה עליו וכל
הגאונים ז"ל כך פסקו הלכה כרב מתנא אמר רב וכן מוכח בירושלמי כמו שפירשנו שמי שאמר אסור להרצות
מעות כ"ש שאר תשמישין דגרסינן התם ע"כ לפתילות מכאן ואילך לשמינים ר' אבהו בשם ר' יוחנן מפני שהאור
אינו נמשך שאריו והוא שכח ומוציא הפתילה ועוד שלא הוצת האור ברוב הדלקה וכו' עד ועוד מן הדא דרב
תחליפא אחרי לרב חסדא לא כן אלפן רבי בשבת שחלה להיות בחנוכה שאסר לראות מטבע לאור הנר הרי
אינו שכח ומוציא את הפתילה הוי ליה טעמא משום שלא הוצת האור ברוב הדלקה וכך פירשו דרב תחליפא

הקשה לרב חסדא לא כך למדתנו רבינו שאפילו שבת שחלה להיות בחנוכה אין מדליקין בפתילות ושמנים שמנו חכמים ואמאי אסור אם טעם איסורן מפני שהאור אינו נמשך אחריו והוא שכח ומוציא את הפתילה הרי אמרו שאסור להרצות מעות כנגד נר של חנוכה וכיון שאסור להשתמש לאורה לא אתי לאטווי ותוכל ללמוד מכאן שמי שאמר אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה כל תשמישין אסור שאם היה מותר בשאר תשמישין הא איכא למיגזר משום שמא יטה אלא כמו שפירשתי עיקר וכן דעת כל הגאונים ז"ל:

8. בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף כא עמוד א

זה שביארנו שאסור להשתמש לאורה פירושו בכל תשמיש ואפי' תשמיש של מצוה ותשמיש של קדושה ואפילו לקריאת ספר או לסעודת שבת ובכיוצא באלו ודבר זה יש שפרשוהו משום בזוי מצוה ואף לתשמיש של מצוה וכל שמשמש ממצוה זו לאורה מראה עצמו כמי שאינה חביבה לו ולא התירו הדלקה מנר לנר אלא מפני שהיא אותה מצוה בעצמה ומה שאמרו למטה אסור להרצות מעות לאורה של נר חנוכה לא הוצרכה אלא מתוך שהוא עיון קל ונעשה מרחוק והייתי סבור להתיר ובא ולמד שאף בזה יש בזוי מצוה וזה שאמר שמואל על דבר זה למטה וכי נר קדושה יש בו שנראה לדבריו שמותר לא חלק אלא בתשמיש זה שהוא קל ואינו נראה כנהנה ממנו וכמיקל בכבוד המצוה ואף בזה השיבו רב יוסף וכי דם קדושה יש בו ואעפ"כ אמרו עליו במה ששפך יכסה שלא יכסנו ברגל שלא יהו מצות בזויות עליו וכן הלכה ומ"מ נראה ששמואל לא היה בא בזה מטעם בזוי מצוה אלא מטעם שיהא הרואה אומר לצרכו הוא שהדליק ואפי' היה שם נר אחר פעמים שאדם מדליק כמה נרות ומתוך כך היה חולק בהרצאת מעות שאין כאן חשש צרכו הואיל ואין אדם מרגיש בתשמישו מתוך שהוא נעשה במהירות ומפני זה תמה וכי נר קדושה יש בו ליאסר בכל הנאה כתפלין וספר תורה ותשמישיהן שאסורין בהנאת תשמיש של חול הא מ"מ מודה הוא באיסור שאר תשמישין ואף בזו השיבו רב יוסף וכי דם קדושה יש בו והרי תשמישי מצוה נזקין לאחר תשמישין ואעפ"כ בשעת מצותן נוהגין בהן כדבר שבקדושה ליאסר בכל תשמיש של חול שלא לבזות את המצוה והלכה כרב יוסף

והיא היא שהביאה גדולי הפוסקים להביא שמועת הרצאת מעות ומכאן אתה אוסרן לכל תשמיש שבעולם ויש באים בה מטעם איסור הנאה וקדושה גמורה הואיל והן זכר לנרות ולשמן היכל הקצהו מדעתו לגמרי והרי הן כנויי סוכה או הדס של מצוה ולא עוד אלא שמפריזים על מדותיהם לאסור בהנאה כל שבהן אף לאחר מצותן אלא אם נשאר שם שמן בראשונה יוסיף עליו בשניה וידליק וכן בכל הלילות ואם נשאר שם כלום באחרונה עושה לו מדורה ושורפו במקומו וכן מנהיגים לכנס כל הפתילות ובלילה אחרונה שורף את כלן ואף על פי שעצי סוכה ונוייה לאחר מצותה מותרים בזו כך היה דעתו אבל נר חנוכה דעתו היה שיכלה הכל ולכך הקצהו שאין הלכה כדברי האומר אדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו והרי זה מעתה כמקדישו לשמים וכן אינו דומה לנר שבת שמותר לאחר מצותו שנה שבת אף בשעת איסורו מותר ולא עוד אלא שעיקרו לתשמיש: ולמדת ענין זה בשלשה דרכים שבאחת אתה אוסר כל תשמישיו מטעם בזוי מצוה ואחר מצותן מותר לגמרי והשנית שאתה אוסר ברוב תשמישין ומתיר במיעוטן כל שאין בהם לרואים חשש צרכו והשלישית מטעם קדושה ואף לאחר מצותה וכל זה אינו מעיקר הדין שהרי אתרוג של מצוה מותר להריח בו ושופר לגמע בו וטלית רשאי להתכסות בה ומאחר שהחמירו בחנוכה בתחלתה יותר מאלו החמירו בה בסופה יותר משאר תשמישי מצוה ואף חידוש הפתילות בכל לילה אינו מן הדין אלא דרך הדור ומדמיון נרות של מקדש ועיקר הדברים לדעתנו כשיטה ראשונה הואיל והוזכרה בגמ' להדיא וכן שהשיבו ממנה על שמואל להעמיד דבריו של רב ואף גדולי הפוסקים ראיתי נוטים בו שכתבו לאיסור הרצאת מעות כדי שלא לטעות בפי' אסור להשתמש לאורה כדעת ראשון להתיר הרצאת מעות וכתבו להיתר בפירוש לשיעורא שאם היתה דולקת עד שיעורה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה מותר וקצת גאונים מוסיפין בה דוקא כשנוטלה ממקומה ומ"מ כ"ש שאם הותר אין הנותר בשריפה ומותר להשתמש בו ואף בתוך חנוכה ואף על פי שיש מפרשים את דבריו דוקא בשדלקה כשיעורה שלא חלה המצוה על הנותר הא כל שכבתה בתוך זמנה לא אין זה כלום שמאחר שפסקת כבתה אין זקוק לה כל שכבתה הרי הוא כמה שנותר אחר שיעורו והדברים ברורים:

9. רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ד הלכה ו

כל השמנים וכל הפתילות כשרות לנר חנוכה ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלית יפה באותן הפתילות, ואפילו בלילי שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק בשמנים ופתילות שאסור להדליק בהן נר שבת, לפי שאסור להשתמש לנר חנוכה בין בשבת בין בחול ואפילו לבדוק מעות או למנותן לאורה אסור.

10. ר"ף מסכת שבת דף ט עמוד א

הא דתניא מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק לאו דאי כביא הדר מדליק לה אלא דאי לא אדליק מדליק א"נ לשיעורא (כלומר שצריך ליתן שמן לתוכו כדי שתהא דולק והולך עד השיעור הזה) היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו:

11. רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ד הלכה ה

אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין, שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד ב שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר, עבר זמן זה אינו מדליק, וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק, הדליקה וכבתה אינו זקוק להדליקה פעם אחרת, נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה.

12. שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעג סעיף א

כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות.
הגה: ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר (מרדכי וכל בו ומהרי"ל), ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורן זך ונקי; ונוהגים במדינות אלו להדליק בנר של שעוה, כי אורן צלול כמו שמן.
ואפי' בליל שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק בנר חנוכה השמנים והפתילות שאסור להדליק בהם נר שבת, הגה: אם אינו נותן בנר רק כדי שיעור מצותו, (תשובת הרשב"א סי' ק"ע), לפי שאסור להשתמש בנר חנוכה בין בשבת בין בחול, ואפי' לבדוק מעות או למנותן לאורה אסור, אפי' תשמיש של קדושה, כגון ללמוד לאורה, אסור; ויש מי שמתיר בתשמיש של קדושה; ונוהגים להדליק נר נוסף, כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון, ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצוה.

הגה: ובמדינות אלו אין נוהגים להוסיף, רק מניח אצלן השמש שבהן מדליק הנרות, והוא עדיף טפי, ויש לעשותו יותר ארוך משאר נרות, שאם בא להשתמש ישתמש לאותו נר (מרדכי). אם נתערב נר חנוכה האסור בהנאה בשאר נרות, אפי' אחד באלף, לא בטיל דהוי דבר של מנין (ת"ה סי' ק"ג), אלא ידליק מן התערובות כל כך שבודאי נר של היתר דולק עם נר של איסור, ואז מותר להשתמש אצלן (ד"ע).

13. מגן אברהם סימן תרעג ס"ק ב

ב (פמ"ג) (מחה"ש) לבדוק מעות. שצריך עיון יפה וידיו סמוכות לנר אבל תשמיש עראי שא"צ להיות ידיו סמוכות לנר שרי [ב"י ד"מ ורש"ל בתשו'] וב"ח פסק להחמיר וכ"כ הסמ"ק וסה"ת דאפי' לאכול אצלו אסור וכ"מ סי' תרס"ח /תרע"ח/ דאם לא כן יקנה נ"ח וידליקנה בביתו ויהיה גם שלום בית אלא ע"כ כל תשמיש אסור והכי נהוג:

14. שערי תשובה סימן תרעג ס"ק ג

[ג] מעות. עבה"ט ועיינ בפר"ח בשם מהריק"ש דלילך לאור נ"ח לראות שלא יכשל שרי דלא מחויב להעצים עיניו דלא מיקרי תשמיש ועיינ בשו"ת פני אריה סימן מ"ז שלא אסרו אלא להשתמש אבל כל שאינו משמש כלום רשאי לישוב בביתו בשעה שנ"ח דולקות עיין שם שהביא מדברי הפר"ח אלו ובאמת שכן מבואר במג"א לקמן סימן תרע"ח במ"ש דעכשיו שמדליקין [בפנים] יקנה לנ"ח ועכ"פ לא ישב בחושך כו' ומשם מוכח ג"כ כמ"ש מהריק"ש דהא עיקר שלום ביתו הוא בהליכה שלא יכשל ועיינ לעיל סימן רס"ג במג"א ס"ק י"ג וי"ד עיין שם:

15. מגן אברהם סימן תרעג ס"ק ד

ד (פמ"ג) (מחה"ש) שאם ישתמש. אבל מ"מ אסור להשתמש אצלן דהרואה או' לצרכו הדליק כולן דלפעמים אדם מדליק כמה נרות [מלחמות] ובמאור משמע דאפי' שיש שמש אצל הנר' צריך נר על השלחן שלא יאמרו לצרכו הדליקין וכ' הר"י שאם הדליקן במקום שאין רגילין להדליק שם נר א"צ נר אחר להשתמש לאורה עכ"ל ומ"מ צריך להניח שמש אצלן שמא ישתמש אצלן: